

Fafos høringsvar om Forskningsrådets rolle og funksjoner i det norske forskningssystemet

Fafo Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning takker for muligheten til å levere innspill til Forskningsrådets rolle og funksjoner i forskningssystemet.

Overordnet vil vi understreke at langtidsplaner som strategiske styringsdokument sikrer forutsigbarhet over og styring av forskningsprioriteringene. Fafo deler FFAs påpekning om at vi trenger et sterkt og kompetent forskningsråd for å iverksette prioriteringene for norsk forskning slik vi finner dem i Langtidsplan for forskning og høyere utdanning.

Forskningsrådets viktigste merverdi i det norske forskningssystemet

Forskningsrådet er viktig for å sikre at både vitenskapelig kvalitet og samfunnsrelevans er utslagsgivende for tildelingen av forskningsmidler. Dette bidrar til at samfunnets behov for kunnskap dekkes på en god måte. Samtidig møter instituttsektoren større konkurranse enn tidligere, blant annet som følge av endringer i UH-sektoren. Ifølge St. meld. 5 (2022-2023) har dette ført til større konkurranse om forskningsrådets midler, fordi UH-sektoren er blitt mer orientert mot anvendt forskning og innovasjon, og særlig de store institusjonene henter i dag inn mer eksternfinansiering enn før. Dette har svekket instituttsektorens tilgang til finansiering fra Forskningsrådet (ibid. s. 69-70). I tidligere evalueringer (2017) har evalueringspanelet vektlagt viktigheten av den norske instituttsektoren. Det er derfor viktig at instituttsektorens tilgang til forskningsprosjekter av høy kvalitet og samfunnsrelevans sikres i årene som kommer.

Fafo deler FFAs påpekning av at Norges forskningsråd bør ha mandat til å koordinere og realisere de overordnede prioriteringene gjennom virkemiddelbruk, informasjonsarbeid og rådgiving. Samtidig viser endringene i sektoren viktigheten av at Forskningsrådet har god kunnskap, ikke bare om UH-institusjonene, men også om forskningsinstituttene og næringslivets rolle. Det er også viktig at Forskningsrådet har kunnskap om alle departementenes særskilte forskningsbehov.

På politisk nivå har sektorprinsippet og Kunnskapsdepartementets koordineringsansvar i forskningspolitikken ligget fast. Det er fordeler og ulemper ved dette prinsippet, som innebærer at alle departementene har ansvar for forskning innenfor sin sektor. På den ene siden sikrer det oppmerksomhet og kunnskap om forskningens betydning i hele regjeringsapparatet. På den andre siden krever denne arbeidsdelingen at det er tydelig hva ansvaret går ut på og at koordineringen er effektiv. Kunnskapsdepartementet utarbeidet Veileder for sektoransvaret for forskning i 2017, i samarbeid med de øvrige departementene. Selv om denne tydeliggjorde hva sektoransvaret innebærer kan det stilles spørsmål ved om koordineringen er tilstrekkelig virkningsfull, gitt det stadig økende behovet for tverrsektorielt samarbeid.

Funksjoner det er viktig at Forskningsrådet ivaretar i norsk forskning og innovasjon framover

Store trender som globalisering, teknologi og digitalisering, demografi og klima treffer Norge og land rundt oss med en samtidig kraft som gjør at endringer på alle samfunnsområder forventes å bli større og mer dyptgripende enn tidligere. Det å forstå endringer, overskue konsekvensene av dem og imøtekomme disse med effektive virkemidler vil bli stadig viktigere. Samtidig vil strammere budsjetter trolig føre til at Forskningsrådet må forsterke og spisse virkemidler ytterligere, slik at forskning kan brukes til å løse dagens og framtidens utfordringer. Dette krever en satsing, ikke bare på fôr og utenforskap, men også på forskning som studerer hvordan ytre og indre drivkrefter påvirker

velferdsstatens og arbeidslivets virkemåter, og hvilke virkemidler som ligger i den norske modellen for å møte endringene.

Instituttens ofte empirinære tilnærming til forskningen gir unike muligheter til å avdekke utfordringer, men også løsninger på store samfunnsmessige problemer, nasjonalt og internasjonalt. Det er derfor viktig at Forskningsrådets utlysninger styres på en slik måte at satsingsområder og kanalisering av forskningsmidler ikke overskygger den nysgjerrighetsdrevne og nyskapende forskningen. Det er også viktig at ønsket om å synliggjøre målbare effekter av samfunnsendringer ikke fortrenger den mer kvalitative, forståelses- og mekanismeorienterte forskningen. Denne forskningen er viktig for å forstå kompleksiteten i samfunnsutviklingen.

Tre forbedringspunkter og bevaringspunkter

Fafo deler FFAs innspill til forbedrings- og bevaringspunkter. Under kommenterer vi noen ytterligere poenger vi gjerne vil framheve.

Det er viktig å sikre tilstrekkelig oppmerksomhet om nysgjerrighetsdrevet og nyskapende forskning. Derfor må Forskningsrådet innrettes på en slik måte at instituttsektorens evne til å fange opp nye trender og problemstillinger verdsettes og synliggjøres i Forskningsrådets portefølje.

Videre må Forskningsrådet ha en koordinerende rolle overfor forskere og aktører med særskilte interesser og behov knyttet til de tverrsektorielle utfordringene. Siden det er mange slike utfordringer, er det behov for overordnede politiske prioriteringer. Dette må likevel ikke komme i veien for at Forskningsrådet er rigget slik at de kan ta selvstendige initiativ, når nye (og evt. tverrsektorielle) utfordringer oppstår. Forskningsbehov som oppsto i tilknytning til pandemien, og slik Forskningsrådet agerte, er et godt eksempel.

Sist, men ikke minst vil vi understreke at Forskningsrådet må ha god kjennskap til instituttsektorens styrker og særpreg. Dette krever jevnlig kontakt og informasjonsutveksling, slik det er i dag. Men like viktig er det at instituttsektoren er godt representert i Forskningsrådets styrende organer.